

**ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-МЕДІА:
ОГЛЯД СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

УДК 373.015.31:004]:159.955-053.5

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.352245>

Валентина Бодак, доктор філософських наук, професор кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти, ректор
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0208-5282>

Тетяна Пантюк, доктор педагогічних наук, професор кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0672-9663>

Микола Пантюк, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7336-6714>

**ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-МЕДІА:
ОГЛЯД СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

У статті проаналізовано сучасні українські дослідження, присвячені формуванню критичного мислення школярів засобами інтернет-медіа та медіа-освіти. Виявлено основні напрями досліджень: педагогічні умови розвитку критичного мислення, медіа-грамотність як засіб протидії дезінформації, інтеграція цифрових технологій у навчальний процес. Визначено ключові проблеми та перспективи подальших досліджень. Встановлено, що найбільш ефективними є інтегровані моделі, що поєднують медіа-освіту з традиційними навчальними дисциплінами, та методики, спрямовані на формування навичок критичного аналізу медіа-контенту.

Ключові слова: критичне мислення; школярі; інтернет-медіа; медіа-освіта; медіа-грамотність; педагогічні умови; цифрові технології.

Лім. 9.

Valentyna Bodak, Doctor of Philosophy, Professor of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Rector of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0208-5282>

Tetiana Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0672-9663>

Mykola Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Vice-Rector for Research,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7336-6714>

**FORMATION OF CRITICAL THINKING IN SCHOOL STUDENTS
THROUGH INTERNET MEDIA: A REVIEW OF CURRENT UKRAINIAN RESEARCH**

The article analyzes modern Ukrainian research devoted to the formation of critical thinking in schoolchildren through internet media and media education. The main research directions are identified: pedagogical conditions for the development of critical thinking, media literacy as a means of countering disinformation, and integration of digital technologies into the educational process. Key problems and prospects for further research are determined. It is established that the most effective are integrated models that combine media education with traditional academic disciplines, and methods aimed at developing fact-checking skills and critical analysis of media content.

It is proven that the impact of total informatization on human life requires a rethinking of this problem and the search for effective ways specifically for the development of human thinking from an early age, rather than its degradation through the consumption of ready-made, sometimes questionably high-quality information. The relevance of the problem of forming schoolchildren's critical thinking through internet media is determined by a number of factors: the rapid development of digital technologies, the spread of disinformation and manipulative practices in the media space, and the need to prepare the younger generation for life in the information society.

Pedagogical conditions for the development of critical thinking include: consideration of age and individual characteristics, the application of optimal technologies for developing critical thinking, the formation of appropriate teacher readiness, and the creation of a favorable learning environment.

Media education and media literacy are effective means of forming critical thinking, especially when integrated into traditional academic disciplines. The most successful are models that combine media educational practices with interactive teaching methods and reflection.

The integration of digital technologies and artificial intelligence opens new opportunities for the formation of critical thinking, but also creates challenges related to the need to develop a personal critical attitude toward the results presented by technologies, particularly AI.

Keywords: *critical thinking; schoolchildren; internet media; media education; media literacy; pedagogical conditions; digital technologies.*

Постановка проблеми. Проблема переосмислення ролі мислення як одного з найважливіших психічних процесів актуалізувалася в умовах сьогодення з огляду на те, що особливо відчутними та достатньо агресивними стали такі суспільні впливи на людину як от: технологізація, інформатизація, штучний інтелект тощо. Всі вони є, з одного боку, корисними і необхідними для розвитку цивілізації, а з іншого – не сприяють природному, системному і прогресивному розвитку всіх пізнавальних психічних процесів (мова, мислення, уява, увага, сприймання, відчуття). Серед них мислення має особливе значення і потребує системного розвитку з раннього віку, особливо у час його сензитивного періоду (час дошкільного життя людини).

Особливо “чуттєвим” у період тотальної інформатизації стає критичне мислення, що передбачає можливість і здатність особистості аналізувати інформацію, досліджувати явища і факти, приймати обґрунтовані рішення тощо. Цей тип мислення поєднує теорію і практику, вимагає знань та досвіду для розв’язання життєвих питань різного рівня засобом аналізу й перевірки фактів та доказів.

Вплив тотальної інформатизації на людське життя вимагає переосмислення означеної проблеми і пошуку дієвих шляхів для власне розвитку мислення людини з раннього віку, а не його деградації через отримання готової, часом сумнівно якісної інформації. Актуальність проблеми формування критичного мислення школярів засобами інтернет-медіа зумовлена низкою факторів:

- стрімким розвитком цифрових технологій,
- поширенням дезінформації та маніпулятивних практик у медіапросторі,
- необхідністю підготовки молодого покоління до життя в інформаційному суспільстві.

Особливої ваги ця проблема набула в умовах повномасштабної війни в Україні, коли інформаційна безпека стала життєво важливою компетентністю. Українська наука активно досліджує різні аспекти формування критичного мислення у школярів, зокрема крізь призму медіаосвіти та використання інтернет-медіа. Перша чверть XXI ст. відзначається значним зростанням кількості публікацій, присвячених цій темі, що свідчить про актуальність та практичну значущість проблеми.

Аналіз останніх досліджень. Сутність проблеми розвитку критичного мислення має давню і ґрунтовну традицію. Її досліджували, зокрема,

Б. Блум, Дж. Дьюї, Жан Піаже, Дайана Халперн та ін. Механізми та способи розвитку критичного мислення присвячені праці В. Кременя, І. Коновальчука, О. Пометун, О. Тягло та ін. Проблема розвитку критичного мислення школярів стала предметом обсервації Н. Бібік, Н. Богданець-Білокаленко, Л. Варяниці, О. Корнієнко, О. Шквир та ін. Проте динамічність сучасного світу, його вплив на людину, тенденції розвитку мас-медіа вимагають постійної уваги науковців та педагогів-практиків задля добору якісних способів роботи зі школярами задля розвитку критичного мислення.

Мета статті – проаналізувати сучасні українські дослідження щодо проблеми формування критичного мислення особистості засобами інтернет-медіа, виявити основні напрями у цій царині, визначити проблемні питання та означити перспективи подальших наукових пошуків.

Ставимо собі завдання систематизувати сучасні українські публікації щодо критичного мислення; проаналізувати педагогічні умови та методики формування критичного мислення у школярів; виявити ефективні практики сучасної дидактики та методики; окреслити перспективи подальших досліджень проблеми формування критичного мислення.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних напрямів досліджень критичного мислення є визначення педагогічних умов для його розвитку. О. Шквир та А. Юнчик у статті “Педагогічні умови розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти” (2023) визначають такі ключові умови:

- врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів,
- застосування технологій розвитку критичного мислення,
- формування готовності вчителя до такої роботи,
- створення сприятливого навчального середовища [8].

Автори підкреслюють важливість інтеграції технологій розвитку критичного мислення у навчальний процес, зокрема використання інтерактивних методів, проблемного навчання, рефлексії навчальної діяльності. На думку авторів “одним із головних завдань розвитку критичного мислення здобувачів освіти 1–2-х класів є створення ігрового освітнього середовища, здатного стимулювати інтерес до навчання. Важливо також під час використання ігрових технологій вчити дітей висловлювати влас-

ну думку та доводити її істинність. Для роботи з учнями 3–4-х класів вчителю варто підбирати пошуково-дослідницькі завдання, цікаві теми для дискусії, створювати проблемні ситуації, вчити дітей ставити запитання та шукати відповіді на них за допомогою різних джерел” [8]. Особлива увага приділяється підготовці педагогів, які мають володіти не лише теоретичними знаннями, але й практичними навичками організації навчального процесу, спрямованого на розвиток критичного мислення.

У роботі О. Шквир “Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості” (2019) розкривається структура критичного мислення у контексті молодшої школи: формулювання проблеми, пошук інформації, аргументація, прийняття рішення [9]. Авторка обґрунтовує необхідність врахування вікових особливостей при формуванні критичного мислення, зокрема опору на наочність, ігрові методи, практичну діяльність і дає власну інтерпретацію критичного мислення: “це наукове мислення, спрямоване на прийняття людиною власного рішення шляхом використання інтелектуальних і комунікативних технік” [9].

У статті “Технологія RWCT: осмислення і впровадження у систему мовної освіти Нової української школи” (2023) М. Ліоненко досліджує технологію Reading and Writing for Critical Thinking (RWCT) як ефективний засіб розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках мови [4]. Авторка виділяє етапи впровадження технології та педагогічні умови її успішної реалізації:

- фахова підготовка вчителя,
- інтерактивні методи,
- рефлексія навчальних дій.

Важливим напрямом досліджень є використання медіа-освіти та медіа-грамотності як засобів формування критичного мислення школярів. І. Вікторенко, О. Валюх та А. Михальова у статті “Модель формування критичного мислення учнів початкової школи засобами медіа-освіти” (2024) розробляють та апробовують модель інтеграції медіа-освіти у навчальний процес початкової школи [1].

Модель, презентована авторами [1], включає такі компоненти:

- медіа-освітнє середовище,
- інтерактивні методи навчання,
- рефлексія навчальної діяльності,
- діалогічна взаємодія.

Автори підкреслюють важливість системного підходу до інтеграції медіа-освіти у навчальний процес та необхідність підготовки педагогів до роботи з медіа-освітніми технологіями.

Значимим для нашого дослідження є також доробок методичного характеру педагогів, де представлено практичні аспекти розвитку критичного

мислення школярів. Так І. Розман та Л. Кравченко у дослідженні “Медіа-освіта як чинник розвитку критичного мислення учнів на уроках зарубіжної літератури у старшій школі” (2023) аналізують можливості використання медіа-освіти на уроках зарубіжної літератури [5]. Автори демонструють, як використання мультимедійних ресурсів, відео-матеріалів, інтернет-джерел сприяє розвитку навичок аналізу, оцінки та критичного сприйняття медіа-текстів. Особлива увага приділяється порівнянню різних медіа-форматів з оригінальними текстами, що дозволяє учням розвивати критичне мислення шляхом аналізу та синтезу інформації.

Пошук інноваційних шляхів для формування критичного мислення дитини вимагає аналізу існуючої та продукування сучасної стратегії у цій сфері. Так, Т. Фатянова у статті “Формування критичного мислення молодших школярів засобами медіа-освіти” (2025) акцентує увагу на інтерактивних іграх як методах формування критичного мислення [7]. Авторка описує такі ігри як: “Правда чи фейк?”, “Редактор новин”, “Медіа детективи”, які стимулюють аналітичне та рефлексивне мислення учнів. Авторка підкреслює важливість створення медіа-освітнього середовища, підготовки педагогів та інтеграції медіа-технологій у навчальні дисципліни: “Освітні платформи, цифрові ресурси та спеціально розроблені ігрові методики сприяють ефективному засвоєнню знань, розвитку рефлексії та формуванню критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку” [6].

Особливий інтерес становлять дослідження, присвячені формуванню критичного мислення в умовах інформаційної війни та дистанційного навчання. О. Курбан у статті “Проблема критичності мислення при споживанні медіа-контенту в умовах інформаційної війни” (2022) досліджує особливості споживання медіа-контенту та здатність критично аналізувати інформаційні потоки [2]. Автор виявляє низький рівень критичної оцінки інформації серед досліджуваних груп, особливо щодо інформації з соціальних мереж та інтернет-ЗМІ. Підкреслюється необхідність формування навичок протидії маніпуляціям та дезінформації, особливо в умовах інформаційної агресії.

У статті “Розвиток критичного мислення учнів та студентів під час дистанційного навчання в умовах війни” (2022) О. Степаненко, Т. Тесленко та С. Нагорняк аналізують можливості розвитку критичного мислення засобом застосування дистанційних платформ та онлайн-інструментів [6]. Автори демонструють, що дистанційні технології (Zoom, Google Classroom та інші) можуть відігравати важливу роль у формуванні критичного мислення в кризових умовах, забезпечуючи доступ до навчальних ресурсів та даючи можливість інтерактивної взаємодії.

Сучасні дослідження все частіше звертаються до можливостей інтеграції цифрових технологій та штучного інтелекту у процес формування критичного мислення. О. Ключко у статті “Розвиток критичного мислення майбутніх учителів інформатики та математики з використанням засобів штучного інтелекту” (2024) аналізує застосування штучного інтелекту у професійній підготовці студентів [3]. Авторка підкреслює роль ІІ у формуванні логічного, креативного мислення, аналізу даних, розв’язанні задач, але також окреслює ризики надмірної довіри до штучного інтелекту. Важливим є формування критичного ставлення до результатів роботи ІІ та розуміння його обмежень.

Висновки. Аналіз сучасних українських досліджень щодо формування критичного мислення школярів засобами інтернет-медіа дозволяє зробити низку висновків та узагальнень, зокрема:

1. Педагогічні умови розвитку критичного мислення включають: врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, застосування технологій розвитку критичного мислення, формування готовності вчителя, створення сприятливого навчального середовища.

2. Медіаосвіта та медіа-грамотність є ефективними засобами формування критичного мислення, особливо при інтеграції у традиційні навчальні дисципліни. Найбільш успішними є моделі, що поєднують медіа-освітні практики з інтерактивними методами навчання та рефлексією.

3. Умови інформаційної війни та дистанційного навчання вимагають особливої уваги до формування навичок протидії дезінформації та маніпуляціям. Дослідження показують низький рівень медіа-грамотності серед учнів, що підкреслює необхідність системної роботи в цьому напрямі.

4. Інтеграція цифрових технологій та ІІ відкриває нові можливості для формування критичного мислення, але також створює виклики, пов’язані з необхідністю формування особистісного критичного ставлення до результатів, які презентують технології, зокрема ІІ.

5. Формування культури безпеки потребує комплексного підходу, що поєднує технічні знання з навичками критичного аналізу та медіа-грамотності.

Перспективи подальших досліджень можуть полягати у розробці та апробації інтегрованих програм, що поєднують медіа-, цифрову та інформаційну безпеку з критичним мисленням; розробці методик оцінки рівня критичного мислення школярів; дослідженні впливу різних факторів (вік, соціальне середовище, доступ до технологій) на формування критичного мислення особистості тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікторенко І. Модель формування критичного мислення учнів початкової школи засобами медіаосвіти.

Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2024. № 20. С. 5–16.

2. Курбан О. Проблема критичності мислення при споживанні медіаконтенту в умовах інформаційної війни. *Синopsis: текст, контекст, медіа.* 2022. № 1 (4). С. 45–52.

3. Ключко О. Розвиток критичного мислення майбутніх учителів інформатики та математики з використанням засобів штучного інтелекту. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2024. Вип. 64. С. 45–52.

4. Ліоненко М. Технологія RWCT: осмислення і впровадження у систему мовної освіти Нової української школи. *Молодь і ринок.* 2023. № 8 (216). С. 144–148.

5. Розман І.І. Медіаосвіта як чинник розвитку критичного мислення учнів на уроках зарубіжної літератури у старшій школі. *Гірська школа Українських Карпат.* 2023. № 29. С. 78–85.

6. Степаненко О. Розвиток критичного мислення учнів та студентів під час дистанційного навчання в умовах війни. *Acta Paedagogica Volyniensis.* 2022. № 3. С. 78–85.

7. Фатянова Т.О. Формування критичного мислення молодших школярів засобами медіаосвіти. *Вісник науки та освіти. Серія: Педагогіка.* 2025. Вип. 4 (34). С. 1723–1732.

8. Шквир О., Юнчик А. Педагогічні умови розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти. *Молодь і ринок.* 2023. № 5 (213). С. 44–49.

9. Шквир О. Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості. *Молодь і ринок.* 2019. № 4 (171). С. 27–32.

REFERENCES

1. Viktorenko, I. (2024). Model formuvannia krytychnoho myslennia uchniv pochatkovoї shkoly zasobamy mediaosvity [Model of formation of critical thinking of primary school students by means of media education]. *Professionalism of the teacher: theoretical and methodological aspects.* No. 20. pp. 5–16. [in Ukrainian].

2. Kurban, O. (2022). Problema krytychnosti myslennia pry spozhyvanni mediakontentu v umovakh informatsiinoї viiny [The problem of critical thinking when consuming media content in the conditions of information war]. *Synopsis: Text, Context, Media.* No. 1 (4). pp. 45–52. [in Ukrainian].

3. Klochko, O. (2024). Rozvytok krytychnoho myslennia maibutnikh uchyteliv informatyky ta matematyky z vykorystanniam zasobiv shtuchnoho intelektu [Development of critical thinking of future teachers of computer science and mathematics using artificial intelligence tools]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems.* Vol. 64. pp. 45–52. [in Ukrainian].

4. Lionenko, M. (2023). Tekhnolohiia RWCT: osmyslennia i vprovadzhennia u systemu movnoi osvity Novoi ukrainskoi shkoly [RWCT technology: understanding and incorporation into the language education system of the New Ukrainian School]. *Youth & market.* No. 8 (216). pp. 144–148.

5. Rozman, I.I. (2023). Mediaosvita yak chynnnyk rozvytku krytychnoho myslennia uchniv na urokakh zarubizhnoi literatury u starshii shkoli [Media education as a factor in the development of critical thinking of students in foreign literature lessons in high school]. *Mountain School of Ukrainian Carpaty.* No. 29. pp. 78–85. [in Ukrainian].

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕРГОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

6. Stepanenko, O. (2022). Rozvytok krytychnoho myslennia uchniv ta studentiv pid chas dystantsiinoho navchannia v umovakh viiny [Development of critical thinking of students and students during distance learning in conditions of war]. *Acta Paedagogica Volyniensis*. No. 3. pp. 78–85. [in Ukrainian].

7. Fatianova, T.O. (2025). Formuvannia krytychnoho myslennia molodshykh shkoliariv zasobamy mediaosvity [Formation of critical thinking of junior schoolchildren by means of media education]. *Bulletin of Science and Education Series: Pedagogy*. Vol. 4 (34). pp. 1723–1732. [in Ukrainian].

8. Shkvyr, O. & Yunchyk, A. (2023). Pedagogichni umovy rozvytku krytychnoho myslennia zdobuvachiv pochat-

kovoї osvity [Pedagogical conditions of the development of critical thinking of primary education students]. *Youth & market*. No. 5 (213). pp. 44–49. [in Ukrainian].

9. Shkvyr, O. (2019). Krytychne myslennia molodshykh shkoliariv: sutnist i osoblyvosti [Critical thinking of junior schoolchildren: essence and peculiarities]. *Youth & market*. No. 4 (171). pp. 27–32. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 20.01.2026

Прийнято до друку: 24.02.2026

Опубліковано: 23.03.2026

УДК 378.015

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351575>

Лідія Сліпчишин, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри технологічної освіти
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9159-9458>

Лариса Кубська, викладач
кафедри технологічної освіти
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0949-4865>

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕРГОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Встановлено, що для формування ефективної діяльності в освітньому середовищі потрібно переосмислити педагогічні проблеми в ергономічних термінах і рішеннях, враховуючи трансформацію критеріїв ергономіки і міждисциплінарне розуміння її об'єктів. Здійснено аналіз філософських концепцій, які пояснюють, як людина пізнає світ, використовуючи своє тіло. Показано важливість розуміння філософських засад для технологічної освітньої галузі, де вчитель технологій та здобувачі повинні чітко розуміти можливості для дій.

Ключові слова: педагогічна ергономіка; технологічна освітня галузь; вчитель технологій, освітнє середовище; технократизм; гуманізація.

Літ. 11.

Lidiia Slipchyshyn, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Technological Education Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9159-9458>

Larysa Kubaska, Lecturer of the
Technological Education Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0949-4865>

PHILOSOPHICAL ASPECTS OF PEDAGOGICAL ERGONOMICS IN THE CONTEXT OF THE TECHNOLOGICAL EDUCATIONAL INDUSTRY

The article explores the philosophical aspects of pedagogical ergonomics. It is established that to foster effective activity in the educational environment, it is necessary to rethink pedagogical problems and solutions in ergonomic terms, taking into account the transformation of ergonomic criteria and the interdisciplinary understanding of ergonomic objects. It is shown that in the modern period of society's development, the relationship between technocracy, technical creativity, and humanisation is becoming more acute. There is a need to rethink the life of an individual in a technical environment and to realise the benefits and dangers of using modern technologies. An analysis of philosophical concepts that explain how a person learns the world using their body is carried out. It is examined how a person learns mental and practical spaces and communicates with them physically and virtually. The role of the connections between the body, the body scheme, and the individual's experience in the study of the external world and the implementation of kinesthetic ideas is highlighted. Attention is drawn to the importance of the individual's understanding of the possibilities of objects in the context of the ecological theory of perception and human-oriented design. The importance of understanding the philosophical foundations of these theories for the technological educational field is shown, where the teacher of technology and applicants must clearly understand the possibilities for action and be protected